

УДК 321.7(73):35.07(477)

DOI: 10.35432/tisb352026355016

Ганна Коваль

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління та адміністрування
Навчально-науковий юридичний інститут
Державного університету економіки і технологій м. Кривий Ріг
<https://orcid.org/0000-0001-5317-6876>
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua*

Андрій Шайкан

*доктор економічних наук, професор, ректор
Державного університету економіки і технологій м. Кривий Ріг
<https://orcid.org/0000-0002-4088-6518>
e-mail: avshaikan@gmail.com*

Валентина Шайкан

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук,
Навчально-науковий юридичний інститут
Державного університету економіки і технологій м. Кривий Ріг
<https://orcid.org/0000-0001-9408-9154>
e-mail: vashaikan@gmail.com*

ДЕМОКРАТІЯ У США ХХ-ХХІ СТ.: НАДБАННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено питання становлення та розвитку демократії у США. Обґрунтовано необхідність запровадження досвіду розвитку американської демократії в Україні.

Визначено, що наша країна сьогодні – це тотальний простір глобальних викликів у всіх сферах життєдіяльності, у першу чергу, на полі битви, у цивільній інфраструктурі, у дипломатії тощо. Російська агресія, її мілітаристська дипломатія у ХХІ ст. дійсно перетворилася на «смертоносну систему зброї». Доведено, що сучасна гібридна війна спрямована, у першу чергу, проти України, яка бореться й не піддається підпорядкуванню російській імперії.

Особлива увага приділена питанням демократії, яка повинна породжувати конституційні закони, що стоять на захисті свободи, прав та гарантій людини. Будь-які спроби посягання на ці інституції та права, можуть призвести до знищення й свободи та демократії.

Встановлено, що сьогодні американська демократія стикається з викликами, які утруднюють демократичні процеси в країні. Великими проблемами є: неявка виборців на вибори; висока економічна нерівність; проблема браку інвестицій у майбутнє тощо.

Не дивлячись на перелічені проблеми, автори зазначають, що американський досвід демократії може бути корисним для України у подоланні своїх проблем. Цінним для української демократії є чинники, які сприяють подоланню національної кризи: сильне почуття національної ідентичності, оптимізм, практичність, гнучкість; частий перехід влади від республіканців до демократів і навпаки.

Україна, прогосивши себе правовою, унітарною державою, взяла курс на побудову демократичного суспільства, втілює ряд конституційних реформ, будує ефективну систему врядування. Тому досвід США є особливо цінним для нашої держави. Автори стверджують,

що існують разючі відмінності у політичній культурі, історії, традиціях та і у суспільній культурі між США та Україною, а тому пряме наслідування основ демократії США в Україні неможливе. Необхідно здійснювати критичний аналіз моделей демократії для адаптації та встановлення меж релевантності американського досвіду для українських реалій.

Ключові слова: моделі демократії, досвід США, українські реалії, громадянське суспільство, державні інституції, права і свободи громадян, вибори.

Ganna Koval

*Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor,
Professor of the Department of Public Management and Administration of
the State University of Economics and Technology, Kryvyi Rig
<https://orcid.org/0000-0001-5317-6876>
e-mail: koval_gv@duet.edu.ua*

Andriy Shaikan

*Doctor of Economics, Professor, Rector of
the State University of Economics and Technology, Kryvyi Rig
<https://orcid.org/0000-0002-4088-6518>
e-mail: avshaikan@gmail.com*

Valentyna Shaikan

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Social Sciences and Humanities
of the State University of Economics and Technology, Kryvyi Rih
<https://orcid.org/0000-0001-9408-9154>
e-mail: vashaikan@gmail.com*

DEMOCRACY IN THE USA IN THE 20TH–21ST CENTURIES: LESSONS FOR UKRAINE

The article examines the formation and development of democracy in the United States. The necessity of introducing the experience of American democratic development in Ukraine is substantiated.

It is noted that today Ukraine exists within a pervasive space of global challenges affecting all spheres of life, particularly on the battlefield, in civil infrastructure, and in diplomacy. Russian aggression, along with its militaristic diplomacy in the 21st century, has effectively become a "lethal weapon system." It is demonstrated that the modern hybrid war is primarily directed against Ukraine, which resists subjugation to the Russian empire.

Special attention is paid to the principles of democracy, which should generate constitutional laws that protect freedom, rights, and human guarantees. Any attempts to encroach upon these institutions and rights may lead to the destruction of both freedom and democracy.

The study establishes that contemporary American democracy faces challenges that hinder democratic processes in the country. Significant issues include voter turnout, high economic inequality, and insufficient investment in the future.

Despite these challenges, the authors note that the American experience of democracy can be valuable for Ukraine in addressing its own problems. Factors that help overcome national crises – such as a strong sense of national identity, optimism, pragmatism, flexibility, and the frequent alternation of power between Republicans and Democrats – are particularly instructive for Ukrainian democracy.

Having declared itself a legal, unitary state, Ukraine has embarked on building a democratic society, implementing a number of constitutional reforms, and constructing an effective system of

governance. Therefore, the U.S. experience is especially valuable for Ukraine. The authors argue that there are significant differences in political culture, history, traditions, and societal norms between the U.S. and Ukraine. Consequently, direct imitation of the core principles of American democracy in Ukraine is impossible. It is necessary to conduct a critical analysis of democratic models to adapt them and determine the limits of relevance of the American experience for Ukrainian realities.

Keywords: models of democracy, U.S. experience, Ukrainian realities, civil society, state institutions, citizens' rights and freedoms, elections.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Для України значний науковий інтерес становить питання розвитку демократії у передових країнах світу, зокрема США, впродовж ХХ–ХХІ століть. Американська модель демократії поєднує у собі розвинене громадянське суспільство, стабільні інституції, ефективні механізми стримувань і противаг та широкий спектр практик захисту прав і свобод громадян. На основі вивчення еволюції демократичних процесів у США дозволить нам виявити закономірності функціонування демократичної системи в умовах соціально-економічних трансформацій, глобалізації, політичних криз і технологічних змін. Сьогодні й демократія США стикається з рядом проблем, зокрема, поляризацією, популізмом, кризою довіри тощо. Тому науковцям необхідно осмислити основні надбання, принципи та механізми американської демократії, та, по-можливості, адаптуючи їх до реалій сьогодення, використовувати для подальшого розвитку демократичних інститутів в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Розглядаючи питання американської (США) демократії ХХ-ХХІ століть з метою встановлення її надбань, недоліків, уроків і досвіду, у першу чергу, для сучасної України та українців, слід звернути увагу на праці таких вчених: Брехуненка В., Власюка О. та Кононенка С., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В., які досліджували питання агресії РФ проти України і як агресія впливає на розвиток демократії; Додонова Р.О., який окреслював основні виклики, що спричинила гібридна війна. Заслуговують на увагу й праці зарубіжних вчених, зокрема: Номан Д., Джарет Д. та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у всебічному аналізі еволюції та сучасного стану демократії у США в ХХ–ХХІ століть, а також у використанні основних елементів американського досвіду для зміцнення демократичних інститутів, врядування та громадянської участі в Україні.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Майже 11 років триває кривава російсько-українська війна – від 1 березня 2014 року. Україна намагається не лише захистити свою незалежність і суверенітет, а й проводити реформи, боротися з внутрішніми викликами та загрозами – колабораціонізмом і колаборантами, корупціонерами та їх пособниками тощо. Навіть в умовах війни Україна продовжує бути демократичною державою, і в цьому процесі важливу роль відіграє громадянське суспільство. Саме воно впливає на ухвалення багатьох рішень, контролює владу та формує суспільний запит на прозорість і підзвітність [5]. Наша країна сьогодні – це тотальний простір глобальних викликів у всіх сферах життєдіяльності, у першу чергу, на полі битви, у цивільній інфраструктурі, у дипломатії тощо.

Російська агресія, її мілітаристська дипломатія у ХХІ ст. дійсно перетворилася на «смертоносну систему зброї». Сучасна гібридна війна спрямована, у першу чергу, проти України, яка бореться й не піддається підпорядкуванню російській імперії. Й це протистояння у збройній формі триває століття [1; 2; 3].

Північний споконвічний агресор намагається завоювати Україну та українців, які здавна є європейською країною й за місцем свого розташування на світовій мапі, й за своєю ментальністю. В українців здавна було розвинуто почуття особистої гідності, поваги до

невід'ємних прав особи, ініціативності та заповзятливості, що лише тільки підтверджує близькість українців із західною цивілізацією, а відмітною рисою українців за англійським дипломатом, істориком Арнольдом Джозефом Тойнбі є «священність громадянських прав особи» [12; 13]. Друга особливість в тому, що Україна навіть за умов гібридної війни буде європейську, демократичну і правову державу. Й по-третє, наша держава намагається досягти загальноєвропейських стандартів соціального життя, створення відповідної нормативно-правової бази, які сьогодні у світовій практиці є найбільш досконалими. По-четверте, українські традиції історико-культурного розвитку надають всі підстави стверджувати й характеризувати нашу культуру в цілому як дійсно «цивілізацію межі». А тому цілком закономірно, що на теренах Східної Європи Україна та українці ніколи «не піддавалися класифікації» [9] (вислів сучасного англійського історика Нормана Дейвіса), як цього так бажала російська імперська, а зараз й пропутінська рашистська історіографія.

Ще на початку ХХ ст. український історик, громадський і політичний діяч Михайло Грушевський стверджував й сподівався на те, що настане такий час, коли Україна все ж таки приєднається до складу «Європейської федерації», але застерігав, що на цьому шляху перед українцями виникнуть випробування: з боку російських імперців та українських зрадників, які століттями знаходилися на «вірній службі» у царату, які будуть «совітувати», «благати», «грозити» всім, хто буде виборювати свободу для українського народу. У праці «Хто такі українці і чого вони хочуть?» [4] Михайло Грушевський стверджував, що українці хотіли волі для України та українського народу, рівності для всіх людей, демократичного устрою – демократичної республіки. Отже, майбутнє України й українців лише у союзі із Західною Європою – «наша західна орієнтація». Більш того, М. Грушевський акцентував увагу на значенні для України істинної демократії для державності – американської демократії. Він не випадково у своїй праці згадує про неї, адже саме в американській демократії початку ХХ ст. побачив ту правову інституцію, яка охороняє свою державність. Охорона державності повинна стати головним завданням української демократії: «Вона повинна взяти за свою справу укріплення української демократичної державності, її поширення в громадянстві, виховання його в почуттях обов'язку перед нею, як найвищого стимулу громадського життя, який повинний об'єднати всю людність, весь народ її в однім пориві, перемагаючи партійні різниці й розбіжності там, де зачинаються основні інтереси держави» [4].

Демократія повинна породжувати конституційні закони, які стоять на захисті свободи і ринку, тобто прав людини й праці. Будь-які спроби посягання на ці інституції та права, можуть призвести до знищення й свободи, й ринку, й будь-якої демократії. Саме тому Михайло Грушевський на початку минулого століття намагався довести придатність для України американського конституційного проекту, який підтримує цивілізаційний світ, коли свобода і ринок передують демократії і яка не є їхнім продуктом, а, навпаки, покликана захищати й свободу, й ринок. Пріоритетними об'єктами охорони та захисту в органічному американському (свобода і ринок) й західноєвропейському (ринок і свобода) конституціоналізмі завжди є свобода і ринок [10] й в органічному українському суспільстві та в державному управлінні саме вони повинні бути в пріоритеті.

У ХХІ ст. світова спільнота знову стикається з проблемами: яким буде світ далі; хто буде відігравати провідну роль в економіці, політиці; в чому полягають «фундаментальні переваги» потужних держав світу? На ці питання, як на думку наукової спільноти, блискучі відповіді сьогодні дав американський дослідник, авторитетний письменник сучасності Джаред Даймонд у своїх працях [7; 8], серед яких й науково-популярна робота «Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу» [6].

США у ХХІ ст., не зважаючи на свої довготривалі «фундаментальні переваги» [6] у всіх сферах життєдіяльності, опинилися перед низкою внутрішніх (проблеми суспільства і політики) і зовнішніх (міжнародні відносини) викликів. Сучасні реалії свідчать, що у США демократія «знерухомлена» двома партіями – республіканською і демократичною, а також

існуючою системою стримувань і противаг. Й це саме зараз, коли на п'яти США наступає потужний Китай із своїм диктаторським урядом, який спроможний вирішувати проблеми набагато швидше, ніж демократія у США.

У XXI ст. США опинилися перед довготривалою загрозою з боку Китаю: по-перше, китайська економіка – друга в світі після США; по-друге, населення Китаю вчетверо перевищує американське; по-третє, темпи економічного зростання перевищують не лише американське, а й будь-якої індустріально-розвиненої країни; по-четверте, сьогодні Китай має вже другий після США військовий бюджет у світі. Китай півстоліття володіє атомною зброєю, а в деяких сферах передових технологій випереджає США (за альтернативними джерелами енергії, високошвидкісним залізничним транспортом тощо). Вже згадувалося й про те, що диктаторський уряд Китаю має змогу вирішувати питання швидше, ніж демократія США.

Разом з тим, США мають й сильні сторони, як їх називає Джаред Даймонд, «довгострокові фундаментальні переваги»: США – найпотужніша країна у світі, має найбільшу економіку; китайська економіка вже наблизилася до американської економіки, а, за деякими показниками, навіть вийшла вперед. Валовий національний продукт (дохід) США є добутком двох «прогностичних» чинників, визначених Джаредом Даймондом: населення країни, помноженого на середню кількість продукції (або доходу) на одну людину; США є провідною країною світу за обома цими чинниками; населення – близько 330 млн осіб – третє за величиною у світі (поступаються лише Індії та Китаю); США – країна із родючими землями (це пояснює високий показник населення); США багаті на ресурси, самодостатні з точки зору виробництва продовольства, наявності сировинних матеріалів, мають велику територію. Найпотужніша в світі економіка надає можливість утримувати наймогутніші у світі збройні сили: постійні й довготривалі інвестиції США у військові технології та океанські військові кораблі компенсують перевагу Китаю в кількості військовослужбовців. США мають не менш 10-ти авіаносців з ядерною силовою установкою, здатних діяти самостійно в різних куточках світу.

Є ще одна потужна перевага США: 48 із 50-ти його штатів розташовані в зоні помірного клімату та є найпродуктивнішими в світі для ведення сільського господарства і найбезпечнішими з точки зору громадського здоров'я. У порівнянні з Китаєм, який має менш родючі ґрунти, суттєво ушкоджені ерозією, є країною-імпортером харчів, і ці переваги лише на користь США.

Політичні переваги США: 230 років поспіль американська система урядування є демократичною. Китай як держава з недемократичною диктаторською формою правління всі 2240 років. Разом з тим, переваги «потенційної» демократії як форми врядування, доведені розвиненими країнами світу, сутність якої – це стримування, противаги та ухвалення рішень, що спираються на широкий базис (часозатратні рішення на відміну від диктатури); громадяни можуть пропонувати й обговорювати практично будь-яку ідею, дебатовати й обговорювати, протестувати з метою пошуку найкращого політичного рішення.

Засадничі переваги демократії не викликають сумнівів й полягають у наступному:

1. Громадяни США знають про те, що їхні ідеї чують і обговорюють. Без демократії громадяни, як на думку Джареда Даймонда, «доходять неминучого висновку», що «єдина можливість, яка для них залишилася, – це вдатися до насильства і навіть спробувати повалити уряд» [6].

2. Громадяни США усвідомлені того, що для висловлення незгоди існують мирні шляхи, що значно зменшує небезпеку суспільного насильства.

3. У США ключову роль у функціонуванні демократії відіграє компроміс, який «зменшує тиранічні наміри тих, хто обіймає владні посади і хто інакше міг проігнорувати опозиційні точки зору». Компроміс також означає, що пригнічена меншість погоджується не паралізувати роботу уряду. В цьому теж велика перевага американської демократії

4. В сучасних демократичних країнах світу із загальним виборчим правом участь у виборах можуть брати всі громадяни.

5. У США діє форма демократії, яка функціонує як федеральна форма правління.

Переваги американської демократії полягають в тому, що важливі урядові функції передаються регіональним демократичним інституціям і не є прерогативою єдиного централізованого уряду. Американська федеральна система складається з 50 штатів, що означає одночасно функціонування не менш 50-ти конкуруючих експериментів задля випробування різних варіантів вирішення якоїсь однієї спільної проблеми. Джаред Даймонд цілком правомірно стверджує, що демократія працює там, де «грамотний електорат і національна ідентичність, спільна для переважної більшості населення» [6].

Переваги американської демократичної системи правління, як на полягають, по-перше в тому, що протягом усієї американської історії існував постійний контроль цивільної адміністрації над військовими. Світ знає інший приклад й досвід, коли все було навпаки: у Японії з 1930-х по 1945 рр. сталася національна катастрофа, адже військові контролювали цивільну адміністрацію. Друга перевага американської демократичної системи правління полягає у забезпеченні та сприянні високої соціально-економічної мобільності населення США. Людина має стимул й можливості зробити кар'єру, якщо є здібною. Третя перевага в можливостях імміграції: до США їдуть амбітні, сміливі, креативні люди, яких не зупиняють можливі труднощі, які знають ціну новаторських відкриттів саме у США, а тому не дивно, що понад третину американських нобелівських лауреатів становлять люди, народжені поза межами США.

Разом з такими широкими можливостями, які надає форма американського конституціоналізму, Джаред Даймонд, як дослідник цієї теми, називає фундаментальні проблеми, які загрожують нині американській демократії. Загрозою першою є поступова руйнація здатності американської демократії до політичного компромісу [8]. В Конституції США закладено стимули до компромісу – система стримувань та протигав: Президент, Конгрес, спікер Палати представників (нижньої палати Конгресу) зі своїми повноваженнями. Але бомбою повільної дії є таке явище як «Обструкціонізм» – тактика блокування будь-яких дій, що дозволена у Сенаті згідно з його регламентом, яка підштовхує до паралічу урядової діяльності, а голосування кваліфікованою більшістю – до певної тиранії. Тобто, обструкціонізм – це руйнування здатності до компромісу, найбільш радикальний і найменш вживаний спосіб заблокувати затвердження президентських висуванців. Все більше й більше спостерігається високопосадовців – сенаторів, конгресменів США, які нездатні до компромісу. Тому спостерігається залежність політиків від багатих і впливових спонсорів виборчих кампаній. Негативно на американську дипломатію впливає практика перекроювання виборчих округів на користь якоїсь однієї партії. Отже, кандидати з невизначеною позицією, які апелюють до виборців обох американських партій – республіканців і демократів, із самого початку приречені на поразку.

Наступним ворогом американського конституціоналізму сьогодні є занепад «соціального капіталу», базову основу якого становлять «громадянські чесноти»: довіра, товариськість, групова приналежність, допомога, очікування допомоги зі сторони, членство у всіляких колективах, організаціях тощо. Американці сьогодні частіше віддають перевагу інтернет-групам. Сьогодні американські виборці стали більш нетерпимими та політично безкомпромисними. Американський виборець має нахил обирати джерела інформації відповідно до своїх поглядів, й так було завжди. Кожен черпає інформацію лише із свого улюбленого джерела. Політична поляризація сучасного американського суспільства напряму залежить від «цільової інформації». Поляризація, нетерпимість, жорстокість, як явища, поширюються на всі сфери життєдіяльності американського суспільства та мають прояви через такі негативні явища як: хамство, нестача ввічливості, зменшення доброзичливості, образлива лексика, запеклі та злостиві наукові дебати тощо. Засоби розваг американців –

смартфони, айподи, відео-ігри як розваги однаків, а не колективів. «Нашестя бездушної сили сучасних технологій» – загроза «соціальному капіталу» у США [6, с. 332].

Найбільш небезпечна проблема для сучасної демократії США – це її політична поляризація. Недоліки демократії полягають, в цілому, у її великій часозатратності у процесі прийняття важливих політичних рішень; у самому механізмі демократичних виборів, коли до влади приходять «катастрофічно лихі лідери» [8]; у постійному зростанні вартості виборчих кампаній та їх фінансуванні заможними групами лобістів.

Сьогодні американська демократія стикається з наступними головними проблемами-викликами [6, с. 336]:

1. Вибори є основою демократії, але у США великою проблемою є неявка виборців на вибори: майже 50 % американських громадян, які мають право голосу, не беруть участі у виборах (у тому числі, й президентських). Причина такого явища полягає в тому, що у США передбачена наступна процедура: щоб голосувати, необхідно спочатку зареєструватися як виборцю. А ще цей процес обтяжують низка обмежень і штучних перепон, нав'язані виборцю: «чистка» потенційних виборців з метою вилучення небажаних; контроль за реєстрацією партійно заангажованих електоральних чиновників; обов'язкове спеціальне посвідчення особи з фотографією (але не паспорт, або водійське посвідчення); у деяких штатах існує ще й попередня реєстрація або протягом короткого інтервалу часу перед днем голосування, або лише в робочий час, або лише в робочі дні тижня; довгі черги під час реєстрації та інші перестороги.

2. Висока економічна нерівність, яка теж стоїть на заваді демократії. У Декларації США не стверджується, що всі люди дійсно є рівними або заслуговують на однакові доходи. У неї тільки зазначено, що всі люди наділені певними невід'ємними правами. Декларація про незалежність вказує правову рівність всіх громадян США як засадничу американську цінність. Економічна нерівність зростає навіть серед самих заможних громадян. У США поширено переконання, на відміну від інших країн, що «бідні самі винні у своїй бідності, що вони розбагатіють лише за умови, що більше працюватимуть» [6, с. 344].

3. Проблема браку інвестицій у майбутнє. США відомі у всьому світі як держава, яка не чинить пересторог підприємницькій діяльності своїх громадян й не тільки: «Легкість отримання приватних інвестицій на відкриття підприємства є основною причиною світового панування Сполучених Штатів у сфері новостворюваних підприємств» [6, с. 348]. З іншого боку, на протигагу причинам оптимізму щодо інвестицій США у майбутнє, є такі песимістичні обставини: зменшення урядових американських інвестицій у громадські ресурси, зокрема в освіту, інфраструктуру та невійськові дослідження й розробки; великі видатки американського уряду на економічно неприбуткові цілі; широкі кола американців «висміюють державні інвестиції як «соціалізм» [6, с. 349].

Сьогодні США, «втрачають свою колишню конкурентну перевагу, основу на освіченій робочій силі, а також на науці й техніці. Такому занепаду сприяють щонайменше три тенденції зменшення обсягів фінансів, що виділяються на освіту; погіршення результатів, що їх дають кошти, витрачені на освіту; значна неоднорідність якості тієї освіти, яку отримують американці» [6, с. 350]. Результат невтішний: погіршення академічної успішності американських студентів, якщо судити за світовими стандартами: в математиці, природничих науках та тестах на здатність наукового мислення американські студенти займають тепер останні місця серед представників розвинених демократичних країн. Значну частину податкових надходжень у США витрачають на в'язниці, збройні сили та на охорону здоров'я. У сфері здоров'я США також вистачає серйозних проблем: за такими показниками як «тривалість життя», «дитяча смертність та материнська смертність», Сполучені Штати Америки позаду решти розвинених демократичних країн, а причина одна – гроші витрачаються, у першу чергу, на медичні страхові компанії, високі адміністративні витрати, дорогі рецептурні ліки, великі страхові виплати, пов'язані з лікарськими помилками та

перестраховальною медициною, а також на відділення екстреної допомоги, де лікують незастраховане та неспроможне платити населення тощо [6, с. 352].

Не дивлячись на перелічені проблеми, слід зазначити, що американський досвід демократії може бути корисним для України у подоланні своїх проблем. Цінним для української демократії є чинники, які сприяють подоланню національної кризи: сильне почуття національної ідентичності, оптимізм, практичність, гнучкість (американці змінюють місце проживання в середньому кожні п'ять років!); частий перехід влади від республіканців до демократів і навпаки. Цікавим є факт, що американці проявляють «гнучкість» й щодо засадничих цінностей: здавалось би, що, з одного боку, свобода, рівність і демократія не підлягає перегляду, а з другого, спостерігається втрата інтересу до деяких усталених цінностей, яких сьогодні вже віднесено до «застарілих»: відмова від колишньої політики ізоляціонізму; дискримінація жінок і расова дискримінація тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз розвитку демократії у США впродовж ХХ–ХХІ століть засвідчує, що американська модель демократії формувалася як результат тривалої взаємодії історичних, політичних, правових та соціокультурних чинників. Головним здобутком американської демократії стало утвердження сильної системи стримувань і противаг, домінування верховенства права, інституціоналізація громадянських свобод та сталий процес демократичного оновлення через механізми виборності, конкуренції еліт та участі громадян у публічному житті.

Для України, яка переживає етап глибоких суспільних трансформацій та веде боротьбу з рашистами за власну державність та незалежність, американська демократична традиція містить ряд важливих уроків, зокрема: зміцнення незалежності судової влади; розвиток дієвої системи контролю над виконавчою владою; підтримка свободи слова; ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства. Важливим є також досвід США у сфері політичного плюралізму, подолання соціальних конфліктів, залучення громадян до процесів прийняття рішень та формування довіри до державних інституцій. Досвід США показує, що демократія є не стільки стійким станом, скільки динамічним процесом постійного перегляду управлінських практик, адаптації до нових викликів і підтримання балансу між свободою та безпекою. Особливу цінність для України становлять уроки американської демократичної стійкості в умовах внутрішніх та зовнішніх криз.

Отже, досвід демократії США може слугувати цінним орієнтиром для України в процесі розбудови власної демократичної моделі. Водночас важливо враховувати національні особливості, історичний контекст і сучасні виклики, оскільки механічне перенесення американських практик не гарантує успіху. Найбільш ефективним шляхом є творче переосмислення американських надбань, адаптація їх до українських реалій і поступове формування стійкої, інклюзивної та відповідальної демократії, здатної забезпечити розвиток держави та захист громадян.

Список використаних джерел

1. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В.. «Братня» навала. Війни Росії проти України ХІІ – ХХІ ст. Київ. 2018. 248 с.
2. Власюк О., Кононенко С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. К.: НІСД, 2017. 304 с.
3. Гібридна війна: in verbo et in praxi: монографія. Донецький національний університет імені Василя Стуса. під. заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2017. 412 с.
4. Грушевський М.С. Хто такі українці і чого вони хочуть? К.: Знання України. 1991. 240 с.
5. Демократія в Україні у 2025 році. URL: <https://www.irf.ua/demokratiya-v-ukrayini-u-2025-try-klyuchovi-tezy-z-intervyu-oleksiya-orlovskogo/>

6. Джаред Даймонд. Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу. Переклад з англійської В. Горбатька. К.: Видавнича група КМ-БУКС. 2019. 464 с.
7. Джаред Даймонд. Зброя, мікроби і харч. Витоки нерівностей між народами. Переклад з англійсько Т. Цимбала. К.: КМ-БУКС. 2018. 2020. 512 с.
8. Джаред Даймонд. Чому одні суспільства занепадають, а інші успішно розвиваються. К.: КМ-БУКС. 2021. 688 с.
9. Норман Дейвіс. Європа: Історія. Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2006. 1464 с.
10. Речицький В. Прості цінності конституціоналізму. Критика. 2011. С. 2-5
11. Скоблик В.П. Історія Русі-України XI-XVIII ст. у контексті між цивілізаційних відносин (особливості тойнбіанської інтерпретації). Український історичний журнал. 1998. № 5. С. 16-29.
12. Тойнбі Арнольд. Дослідження історії. Том 1: Скорочена версія томів 1-6 Д. Ч. Сомервелла. Київ: Основи. 1995. 614 с.
13. Тойнбі Арнольд. Дослідження історії. Том 2: Скорочена версія томів 7-10 Д. Ч. Сомервелла. Київ: Основи 1995. 406 с.

References

1. Brekhunenko, V., Kovalchuk, V., Kovalchuk, M., & Korniienko, V. (2018). "Brotherly" invasion: Russia's wars against Ukraine XII–XXI centuries. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
2. Vlasiuk, O., & Kononenko, S. (2017). Kremlin aggression against Ukraine: Reflections in the context of war [Monograph]. Kyiv, Ukraine: NISD. [in Ukrainian].
3. Dodonov, R. O. (Ed.). (2017). Hybrid war: In verbo et in praxi [Monograph]. Vinnytsia, Ukraine: Nilan-LTD. [in Ukrainian].
4. Hrushevskiy, M. S. (1991). Who are Ukrainians and what do they want? Kyiv, Ukraine: Znannia Ukrainy. [in Ukrainian].
5. Institute for Regional Studies. (n.d.). Democracy in Ukraine in 2025. Retrieved from <https://www.irf.ua/demokratiya-v-ukrayini-u-2025-try-klyuchovi-tezy-z-intervyu-oleksiya-orlovskogo/> [in Ukrainian].
6. Diamond, J. (2019). Upheaval: Turning points for nations in crisis (V. Horbatka, Trans.). Kyiv, Ukraine: KM-Books. (Original work published 2019). [in Ukrainian].
7. Diamond, J. (2020). Guns, germs, and steel: The fates of human societies (T. Tsymbala, Trans.). Kyiv, Ukraine: KM-Books. (Original work published 2018). [in Ukrainian].
8. Diamond, J. (2021). Why societies succeed or fail. Kyiv, Ukraine: KM-Books. [in Ukrainian].
9. Davies, N. (2006). Europe: A history (P. Tarashchuk & O. Kovalenko, Trans.). Kyiv, Ukraine: Solomiia Pavlychko Publishing "Osnovy" [in Ukrainian].
10. Rechytskyi, V. (2011). Simple values of constitutionalism. Krytyka, 2–5. [in Ukrainian].
11. Skoblyk, V. P. (1998). History of Rus-Ukraine XI–XVIII centuries in the context of intercivilizational relations (features of Toynbeeian interpretation). Ukrainian Historical Journal, (5), 16–29. [in Ukrainian].
12. Toynbee, A. (1995). A study of history. Vol. 1: Condensed version of volumes 1–6 by D. C. Somervell. Kyiv, Ukraine: Osnovy. [in Ukrainian].
13. Toynbee, A. (1995). A study of history. Vol. 2: Condensed version of volumes 7–10 by D. C. Somervell. Kyiv, Ukraine: Osnovy. [in Ukrainian].